

ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: СТРУКТУРА І ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК З ІНШИМИ СИСТЕМОУТВОРЮЮЧИМИ ФАКТОРАМИ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Журба А.І.,
к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу
Донецький юридичний інститут МВС України

Стаття присвячена розгляду природи формування мети, завдань і призначення кримінального судочинства. Метою роботи є отримання наукового результату у вигляді теоретичного положення, що містить визначення напрямку подальшого дослідження, направлено на пізнання природи формування мети, завдань і призначення кримінального провадження; ключових критеріїв, які дозволяють на початковому рівні розмежувати та окреслити зміст цих юридичних категорій. Пропонуються завдання кримінального провадження, як категорія, що визначає зміст роботи учасників провадження, окремо регламентувати для кожної сторони провадження. Обґрунтовується думка про те, що мету і призначення кримінального судочинства доцільно вивести за межі норми, що містить його завдання, в окремі положення законодавства. Визначається доцільність перенесення окремих положень, які законодавцем віднесені до завдань кримінального провадження, до засад судочинства. Доводиться, що основним критерієм, який має застосовуватися під час такого наукового осмислення, повинна стати емерджентна властивість результату кримінального процесу.

Ключові слова: призначення кримінального судочинства, мета, завдання, ціль, задачі.

Журба А.И. / ЗАДАЧИ УГОЛОВНОГО ПРОИЗВОДСТВА: СТРУКТУРА И ВЗАИМОСВЯЗЬ С ДРУГИМИ СИСТЕМООБРАЗУЮЩИМИ ФАКТОРАМИ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА / Донецкий юридический институт МВД Украины, Украина

Статья посвящена рассмотрению природы формирования целей, задач и назначения уголовного судопроизводства. Целью работы является получение научного результата в виде теоретических положений, содержащих определение направления дальнейшего исследования, направленного на познание природы формирования целей, задач и назначения уголовного судопроизводства; ключевых критериев, которые позволяют на начальном уровне разграничить и определить содержание этих юридических категорий. Предлагается отдельно регламентировать для каждой стороны производства задачи уголовного процесса, как категорию, определяющую содержание работы участников производства. Обосновывается мнение о том, что цель и назначение уголовного процесса целесообразно вывести за пределы нормы, содержащей его задачи, в отдельные положения законодательства. Определяется целесообразность переноса отдельных положений, которые законодателем отнесены к задачам уголовного судопроизводства, в принципы судопроизводства. Доказывается, что основным критерием, который должен применяться во время такого научного осмысления, должно стать эмерджентное свойство результата уголовного процесса.

Ключевые слова: назначение уголовного судопроизводства, цель, задачи, предназначение, роль.

Zhurba A.I. / PROBLEM OF CRIMINAL PROCEEDINGS: STRUCTURE AND RELATIONSHIP TO OTHER STRATEGIC FACTORS OF CRIMINAL PROCEEDINGS / Donetsk Law Institute of Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Ukraine

The article discusses the nature of the formation of goals, objectives and purpose of criminal proceedings. The aim is to obtain scientific results in the form of theoretical propositions, containing the definition of areas for further research aimed at recognizing the nature of the formation of goals, objectives and purpose of criminal proceedings, the key criteria that allow you to distinguish between the initial level and determine the content of these legal categories. The article discusses emergent recognized first and second part of the provision of criminal justice problems. Justified belonging to the tasks of the position full and rapid investigation and consideration in court in criminal proceedings. The conclusion about the need to withdraw from the system task requirements on the correct use of coercive procedural measures and legal procedures. Available separately for each side to regulate the production tasks of criminal proceedings, as a category defining the content of those involved in production. The opinion that the aim and purpose of criminal proceedings is advisable to withdraw beyond the norm, containing his task, certain provisions of the legislation. Determined expediency transfer certain provisions that legislator attributed to problems of criminal proceedings, the principles of justice. It is proved that the main criterion that should be applied during such scientific understanding should be the emergent property of the result of the criminal process.

Key words: the purpose of criminal proceedings, the purpose, objectives, purpose, role.

Найважливішою вимогою, що пред'являється до успішної і ефективної діяльності, є чітке визначення її внутрішньої структури, послідовності дій і напрямку руху. На відміну від звичайної, юридичної діяльності притаманне точне закріплення названих головних положень у правових нормах, які регулюють певні правовідносини. Тому правильне розуміння на етапі розробки порядку діяльності змісту окремих її елементів, чітке визначення їх у законодавстві заздалегідь визначає потенційну ефективність правозастосування.

Головними компонентами будь-якої діяльності є мета, завдання і її призначення. Розробка їх змісту, побудова чіткої взаємодіючої структури на найвищому рівні організації певної системи заздалегідь визначає майбутні якісні показники її існування. Актуальність напрямку зростає, коли йдеться про людську діяльність, а набуває особливого, найвищого рівня, якщо стосується діяльності, яка пов'язана із вирішенням долі людей.

Проблематика змісту і співвідношення завдань, мети і призначення кримінального судочинства коливає наукову спільноту багатьох років. Ґрунтовно вченими досліджувалися окремі категорії їх внутрішнього змісту, на концеп-

туальному рівні будувалися складні наукові структури, що направлені на осмислення цих правових явищ. Найкориснішими для правової думки знаходимо роботи таких учених як О.С. Александров [1], А.С. Барабаш [2], Н.І. Газетдинов [3], І.А. Дубіна [4], А.О. Козявін [5], М. Костін [6], Л.М. Лобойко [7, с.273], В.Т. Малярєнко [8], Л.М. Масленнікова [9], О.Б. Мізуліна [10], О.П. Попов [11], Б.Г. Розовський [12, с.17], В.Т. Томін [13, с.53], В.П. Шибіко [14] та ін. Незважаючи на такі значущі намагання дослідників, цей головний аспект науки кримінального процесу до цього часу залишається без визначення шляху отримання усталеної позиції щодо розуміння змісту цих понять. Тому, **метою статті** є отримання наукового результату у вигляді теоретичного положення, що містить визначення напрямку подальшого дослідження, направлено на пізнання природи формування мети, завдань і призначення кримінального провадження; ключові критерії, які дозволяють на початковому рівні розмежувати та окреслити зміст цих юридичних категорій.

Український законодавець завжди використовував під час визначення напрямку кримінальної процесуальної діяль-

ності поняття «завдання», яке розкривав у змісті КПК України 1960 і 2012 років. Російський законодавець відійшов від такого підходу, і в своєму КПК РФ, що був прийнятий у 2001 році, вже використовує термін «призначення кримінального судочинства». Такий підхід учені пояснюють відмовою російського законодавця від вирішення проблем розмежування завдань і мети кримінального провадження [15, с. 95], що, на нашу думку, не може усунути системні проблеми кримінального процесу на домінуючому рівні, чітко визначити системоутворюючі фактори її побудови. А тому для подальшого удосконалення кримінальної процесуальної діяльності, з'ясування змісту цих елементів, їх потрібно розмежувати. В попередніх роботах нами вже досліджувалися критерії розмежування завдань, мети і призначення. Головним критерієм визначалася емерджентність, яка має бути властивістю мети і призначення кримінального судочинства [16, с. 68]. Спробуємо цю властивість накласти на зміст існуючих завдань кримінального провадження з метою визначення їх природи.

До завдань кримінального провадження законодавець відносить складне за системною ознакою утворення. Емерджентною ознакою, безумовно, слід визнати першу і другу частину цього положення про завдання кримінального провадження, яке визначене у змісті ст. 2 КПК України. З одного боку, не можна визначати, що здійснення захисту особи, суспільства або держави від кримінальних правопорушень можливо окремою стороною судочинства, або лише конкретним його учасником. Подібне висловлювання слід навести стосовно охорони прав, свобод та законних учасників. З іншого боку, буде нелогічним і нерелевантним вимагати здійснення вимог цих положень від конкретної сторони судочинства. В будь-якому випадку сторона обвинувачення і сторона захисту будуть намагатися досягти обумовленої інтересами або правовим положенням бажаного лише для неї результату діяльності. Саме тому для успішного функціонування системи кримінального судочинства ці напрями діяльності мають бути розділені і детально врегульовані на рівні системоутворюючих факторів.

Але таке розуміння наведених положень формулює питання про можливість їх віднесення до завдань кримінального судочинства. Розуміння змісту завдань в теорії кримінального процесу можна визнати усталеним. О.В. Айвазова пише, що досягнення мети можливе шляхом виконання завдань, які конкретизуються в кримінально-процесуальному законі [17, с. 59]. На думку О.Г. Васильєвої, цілі і завдання в кримінальному процесі співвідносяться як те, до чого потрібно прагнути, з тим, що для цього потрібно вирішити, виконати [18, с. 45]. «Завдання», як пише І.А. Дубіна, позначає більш конкретну, практичну мету – те, що будь-кому необхідно здійснити [4, с. 39]. Отже, до завдань слід відносити тільки ті положення, що мають виконуватися учасниками провадження. Це визначає протиріччя між розумінням змісту завдань і емерджентної природи результату провадження, якими можна попередньо окреслити розглянуті компоненти ст. 2 КПК України. Таким чином, захист і охорону в наведеному розумінні до завдань кримінального провадження, як те, що має бути виконано учасниками судочинства, віднести не можна.

Такий підхід не можна застосувати до інших елементів, що віднесені до завдань кримінального провадження і вимагають забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду. Останнє положення безпосередньо стосується лише учасника, що веде кримінальне провадження і має бути їм безпосередньо виконано.

Зовсім інший відтінок мають останні компоненти ст. 2 КПК України, які вимагають правильного притягнення до кримінальної відповідальності, обґрунтованості процесуального примусу і належності правової процедури. Розглянемо ці елементи детально. На нашу думку, буде

правильним прослідкувати зв'язок цих елементів з принципами кримінального провадження.

Є очевидним, що принципи у кримінальному провадженні знаходяться у стані постійного розвитку. Підтвердженням цьому є зміни в системі принципів, що відбулися під час реформи кримінального судочинства в 2012 році. Зміст окремих принципів було конкретизовано, інші було впроваджено в нову систему кримінального судочинства. На сьогодні в теорії кримінального процесу вже існують усталені критерії, на підставі яких обґрунтовується необхідність доповнення системи принципів окремими науковими положеннями. Такими критеріями учені називають наступні: принципи являють собою основи формування всієї системи кримінального процесуального права; вони закріплені чинним законодавством у вигляді правових приписів; найбільш повно виражають зміст кримінального процесуального законодавства; поширюють свою дію на всі стадії кримінального процесу; тісно взаємопов'язані з державною політикою у сфері кримінального судочинства з урахуванням положень міжнародних актів з прав людини; виявляють охоронний і регулятивний вплив щодо всіх кримінальних процесуальних норм [19, с. 14; 20, с. 16]. Безумовно, що на етапі формування принципів кримінального провадження не можна визначати за критерії їх закріплення у кримінальному процесуальному законодавстві. Узагальнюючи наведені положення, доцільно погодитися з Л.М. Лобойко, який головним критерієм принципу називає їх фундаментальність для всієї процесуальної системи [21, с. 94].

Іншим термінологічним відтінком принципу можна визнати його умовність, важливість дотримання, покладення в основу формування кримінальної процесуальної системи. Ключовою ознакою принципу в цьому випадку буде саме важливість його дотримання або виконання задля категорії більш високого рівня організації, наприклад, мети кримінального провадження. Від завдань ці положення буде відрізняти їх універсальність і потреба у виконанні з боку всіх сторін кримінального провадження.

З огляду на зазначене слід звернутися до положень, якими законодавець завершує формулювання завдань кримінального провадження. Неважно визнати у їх змісті наявність положень, що більше відносяться до фундаменту всієї кримінальної процесуальної системи. З одного боку, доцільно визнати принципами (або частиною принципу законності) вимоги обґрунтованого застосування процесуального примусу і належної правової процедури. З іншого боку, важко віднести до принципів або до завдань кримінального провадження правильність притягнення до кримінальної відповідальності.

Не намагаючись надати остаточне визначення і критерії належності положень до завдань або принципів кримінального судочинства, залишимо ці проблеми для дослідження у наступних роботах. З урахуванням емерджентної природи мети і призначення, завдання кримінального провадження мають бути визначені окремо для конкретних сторін провадження, з урахуванням їх процесуального положення і інтересу. Мета і призначення повинні мати загальний характер, їх виконання не може покладатися на окремих учасників судочинства і бути завданням.

На підставі викладеного слід зробити наступні висновки. Завдання кримінального провадження, як категорію, що визначає зміст роботи учасників провадження, доцільно регламентувати окремо для кожної сторони провадження. Мету і призначення кримінального судочинства має бути виведено за межі норми, що містить його завдання, в окремі положення законодавства. Окрім того, доцільно розглянути належність положень, які законодавцем віднесені до завдань кримінального провадження, до засад судочинства. Основним критерієм, що має застосовуватися під час такого наукового осмислення, повинне стати розуміння емерджентності результату кримінального процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александров А. С. Назначение уголовного судопроизводства и наказания : монография / А. С. Александров, И. А. Александрова, И. В. Круглов. – Новгород : НА МВД РФ, 2006. – 111 с.
2. Барабаш А. С. Публичное начало российского уголовного процесса / А.С. Барабаш. – С.-Пб. : Юрид. центр Пресс, 2009. – 420 с.
3. Газетдинов Н. И. О цели и назначении уголовного судопроизводства / Н. И. Газетдинов // Российский следователь. – 2009. - № 8. – С. 2-4.
4. Дубина И. А. Задачи досудебного уголовного судопроизводства и роль прокурора в их достижении : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Илья Анатольевич Дубина. – Волгоград, 2006. – 203 с.
5. Козьявин А. А. Социальное назначение и функции уголовного судопроизводства : монография / А. А. Козьявин. – М. : Юрлитинформ, 2010. – 272 с.
6. Костин М. Мета кримінального судочинства : Поняття і сутність / М. Костин // Право України. – 2008. – № 4. – С. 80-83.
7. Лобойко Л. М. Методи правового регулювання у кримінальному процесі України : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09 / Леонід Миколайович Лобойко. – Дніпропетровськ, 2006. – 437 с.
8. Маляренко В. Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів : теорія, історія і практика : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09 / Василь Тимофійович Маляренко. – Х., 2004. – 450 с.
9. Масленникова Л. Н. Публичное и диспозитивное начала в уголовном судопроизводстве России : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09 / Лариса Николаевна Масленникова. – М., 2000. – 555 с.
10. Мизулина Е. Б. Уголовный процесс : концепция самоограничения государства : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09, 12.00.11 / Елена Борисовна Мизулина. – Ярославль, 1991. – 269 с.
11. Попов А. П. Целеполагание в современном отечественном уголовном судопроизводстве : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09 / Алексей Павлович Попов. – Нижний Новгород, 2006. – 458 с.
12. Розовский Б. Г. Ненаучные заметки о некоторых научных проблемах уголовного процесса : эссе / Б. Г. Розовский. – Луганск : РИО ЛАВД, 2004. – 600 с.
13. Уголовный процесс. Проблемные лекции / под ред. В. Т. Томина, И. А. Зинченко. – М. : Издательство Юрайт, 2013. – 799 с.
14. Шибіко В. Щодо призначення і завдань кримінального судочинства України / В. Шибіко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2011. – № 88. – С. 16-19.
15. Барабаш А. С. Природа российского уголовного процесса, цели уголовно-процессуальной деятельности и их установление / Барабаш А. С. – СПб. : Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2005. – 257 с.
16. Журба А. І. Емерджентність спрямовуючих факторів кримінального судочинства України / А. І. Журба // Наука і правоохорона. – 2013. – № 4 (22). – С. 65-69.
17. Айвазова О. В. Концепция института производства неотложных следственных действий в контексте российского уголовно-процессуального закона : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Ольга Владиславовна Айвазова. – Волгоград, 2002. – 250 с.
18. Васильева Е. Г. Проблемы ограничения неприкосновенности личности в уголовном процессе : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Елена Геннадьевна Васильева. – Уфа, 2002. – 193 с.
19. Карабут Л. В. Принцип публічності у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Людмила Володимирівна Карабут. – Луганськ, 2008. – 197 с.
20. Навроцька В. В. Засада диспозитивності та її реалізація в кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Віра Вячеславівна Навроцька. – Львів, 2007. – 256 с.
21. Лобойко Л. М. Реформування кримінально-процесуального законодавства в Україні (2006 – 2012 роки). Частина 1. Загальні положення і досудове провадження: монографія / Л. М. Лобойко. – К. : Істина, 2012. – 288 с.

УДК 343.15

ЮРИДИКО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ ДОПИТУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Озерський І.В.,

д.ю.н., доцент, професор кафедри кримінального права та правосуддя
Запорізький національний університет

У статті висвітлені окремі теоретичні, організаційні та психолого-правові питання щодо реалізації у кримінальному процесі України такої слідчої дії як допит, що є психологічно складною за змістом, оскільки майже завжди передбачає протидію зі сторони допитуваного та неминуче провокує конфліктну ситуацію. В представленій роботі розглянуті основні психолого-правові домінанти, що створюють перешкоди у реалізації процесуального порядку належного проведення допиту в різних передбачених чинним КПК України модифікаціях та виокремлені шляхи його оптимізації на ґрунті психолого-правових механізмів, задіяних у цьому процесі. Перспективним вбачається видання монографічних робіт у частині удосконалення нових форм допиту в кримінальному процесі України.

Ключові слова: допит, перехресний допит, слідчий, прокурор, суддя, спеціаліст-психолог, конфлікт, кримінальне провадження, розслідування.

Озерский И. В. / ЮРИДИКО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ СОДЕРЖАНИЕ ДОПРОСА В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ УКРАИНЫ / Запорожский национальный университет, Украина

В статье освещены отдельные теоретические, организационные и психолого-правовые вопросы относительно реализации в уголовном процессе Украины такого следственного действия как допрос, который является психологически сложным по содержанию, поскольку почти всегда предусматривает противодействие со стороны допрашиваемого и неизбежно провоцирует конфликтную ситуацию. В представленной научной работе рассмотрены основные психолого-правовые детерминанты, которые создают преграды в реализации процессуального порядка надлежащего проведения допроса в разных предусмотренных УПК Украины модификациях и определены пути его оптимизации на почве психолого-правовых механизмов, задействованных в этом процессе. Как перспектива усматривается издание монографических работ в части усовершенствования новых форм допроса в уголовном процессе Украины.

Ключевые слова: допрос, перехрестный допрос, следователь, прокурор, судья, специалист-психолог, конфликт, уголовное производство, расследование.